

Az építészet megújulása a hagyományok tükrében
Folyamatok – a falu változásai

Magyari Zsuzsa
BME Építőművészeti Doktori Iskola
2012/2013 1. félév

Általános tematikám az építészet megújulása a hagyományok tükrében, ezen belül az erdélyi, elsősorban a székelyföldi régió építészeti kultúrájának változásai.

A tematikus éven belül, a tematikus alkotás csoporthoz csatlakozva, a közös tervezés során egy kistelepülés, Nyim falu építészeti felmérését és lehetséges fejlődési irányainak kijelölését tűztük ki célul. Ezt a munkát kívánja megalapozni a dolgozat, elsősorban székelyföldi faluképvédelmi stratégiák tanulmányozásával.

A táj az önazonosság alapja¹

Székelyföld legfőbb természeti és táji értékét képviselik a *hagyományos táj szerkezet és falukép*. A székely falu a tájból nő ki, a táj morfológiája, vízrajzi és egyéb természeti adottságai, és a táj használata határozza meg az életmódot, a területek egyéni és közösségi használatát.

A jelenlegi gazdasági kultúra és életmód hatására a természet-táji és kultúrtörténeti értékek veszélybe kerültek. A tájhasználat mai jellemzői, a változások okai a társadalmi, gazdasági folyamatokban és az értékrendben bekövetkezett változásokban gyökereznek.

Jellemző a tájhoz nem illő arányok, formák, anyagok használata, valamint a hagyományos tájszerkezet felbomlása, a változatos tájhasználati módok, az épített örökség eltűnése.

Faluképvédelmi stratégiák

Az átfogó településképvédelmi programot 2007-ben a *Pogány-havas kistérség* nevű társulás kezdeményezte,² majd Hargita megye tanácsa folytatta 2009-ben, helyi építész irodák bevonásával. Közel 30 település részletes felmérése készült el, de további felmérések is folyamatban vannak. Az elkészült tanulmányok helyi kiállításokon népszerűsítik az épített környezeti értékeket.

A projekt hangsúlyos eleme az épített örökség védelme és hasznosítása, ugyanakkor a vidéki térségek gazdasági-társadalmi fejlesztését is szolgálja.

„Településeink modernizációja indokolatlan és megelőzhető értékvesztéssel jár együtt. A munka célja, hogy a településeken megindult modernizációt egy olyan irányba terelje, amely tisztelettel bánik a kulturális örökséggel, egyúttal a turizmus számára megfelelő feltételeket teremt a települések megjelenésének javításával. A projekt során mintát kívánunk adni egy olyan megoldásra, amely a társadalmi felelősségvállalásra épít, kezeli a települési építész hiányából fakadó nehézségeket.”

Egy település képe, annak változásai pontosan jelzik a településen élők mentalitását, ugyanakkor hosszú időre meghatározza, befolyásolja az emberek identitását és lakóhelyükhöz kötődő érzelmeiket.

A faluképvédelmi tanulmányok célja az **összefüggő épített és táji, természeti környezet vizsgálata**, egy átfogó épített környezeti kataszter összeállítása, valamint a környezeti és épített elemek kiértékelése. A felmérés tartalmazza a meghatározó utcaképi részletek kijelölését, a jellemző telekkiosztást, az épített és természeti környezet, perspektíva-pontok, terep dinamika és növényzet feltérképezését.

¹ Európai Táj Egyezmény (Európai Tanács 2000. okt. 20. Firenze)

² <http://www.poganyhavas.hu/>

Az épített környezet elemzése portánkként történik. A ma fellelhető épületállomány jellegzetesen a következő kategóriák szerint osztályozható:

- hagyományos oldaltornácós két- vagy háromszatú házak,
- a '60-as, '70-es években épült, vagy akkor teljesen átépített jellegtelen, de még a falu léptékét tartó épületek (többnyire földszintes épületek)
- új és kirívó, emeletes, a faluképbe nem illő épületek
- kiemelt értékű lakóépületek, kúriák, középületek

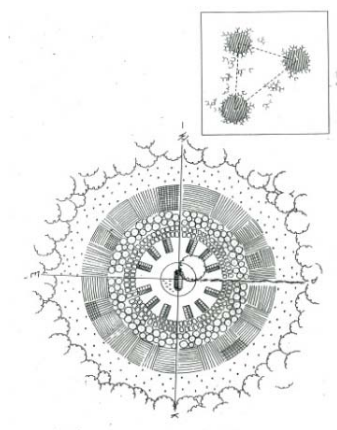
NYIM – Helyi természeti és épített értékek

Első lépésként részletes falufelmérést és értékkataszter elkészítését végeztük el. A felmérés célja a település jelenlegi képeinek, állapotának felmérése, leíró és fényképes bemutatása: az épületállomány és a közterületek értékeinek és hiányosságainak, jó és rossz megoldásoknak dokumentálása.

Az összegyűlt anyag alapján lehet kijelölni a lehetséges fejlesztési-beavatkozási pontokat a falu szövetébe, a helyből kiindulva, **a település egyedi karakterét megragadva**, továbbá alapanyagként szolgál a *Településképvédelmi/fejlesztési tervek* elkészítésében és a faluban rendezett kiállításon való bemutatásra.

A tervezett kiállítás célja a jelenlegi állapot bemutatása a lakosságnak a település-felméréseken készült fényképek alapján, egyúttal alkalom lakossági fórum megtartására a témában, melynek célja a közösség tájékoztatása, bevonása, közösségi összefogás. Összeköthető egy fontosabb települési eseménnyel (pl. búcsú), építész szakmai bevezetővel. A felmérés egy része állandó kiállításként az önkormányzat épületében, a faluházban vagy a kultúrházban elhelyezhető lenne.

Folyamatok – a falu változásai

Hagyományosan a falvak középpontjában található a templom, mellette a közösségi törvényeket jelképező (élet)fával. A templom köré rendeződő házak mögött húzódó veteményesek, gyümölcsösök, szántók, rétek, legelők öve egészen az erdő határáig nyúlik.

A természet és az ember együttélése kifejeződik az építésben is. A térszervezés, tömeg- és homlokzatalakítás, a telepítés módja, az anyagok kombinálása együttes kifejezői a helyteremtésnek, mely alapvetően építész feladat: a helynek térbeli megjelenítése és anyagban történő megformázása.

1. ábra
Középkori
európai kultúrtáj
modell,
Faluképvédelmi
program 2009

„Az építőművész a Teremtő téralkotó tevékenységét folytatja, emberi eszközökkel, ott ahol a Teremtő a téralkotást befejezte és az ember kezébe átadta.”

Padányi Gulyás Jenő

A 19. században épült tapasztott falu, világoskékre festett boronafalu lakóház tornác oszlopainak faragásán, a deszka mellvédek és felső deszkázatok díszítésén a **székelyföldi hagyományos építészet jellegzetes motívumai** jelennek meg.

A 20. század elejének városias, polgárosodó ízlésvilága jellegzetes háztípusokat eredményezett. A helyben előállított téglák és cserép felhasználásával változatos vakolatdíszítésű oromfalak, oldaltornácok házak készültek jó minőségű, mívés faragásokkal díszített nyílászárókkal. Az utcai homlokzatokon, az 1970-es és '80-as évek divatja szerint, gyakran kicserélték az eredeti ablakokat a tömbház építkezés jellegzetes hármastáblás ablakaira. A hagyományos építészet értékeinek a felismerésére, ezeknek az újraértékelésére utalnak azok az épület felújítások, ahol a homlokzatra az eredeti formájú és osztatú ablakok kerülnek vissza.

A második világháború után a téglák használata kezdett elterjedni a gazdasági épületek esetében is. Ez az építési mód egyfajta stílusváltást is jelentett, hiszen megjelent a fa-tégla vegyes használata, az oromfal, illetve a facsűr-téglaistálló kombinációja. A régi gazdasági épületek sok helyen megmaradtak, a házakat többnyire új és nagyobb helyettesíti idegen formákkal és színekkel.

A gazdasági épületek együttes látványa különleges jelleget képvisel. A változatos anyaghasználat világos, őszinte formavilágot tükröz, arányos faluképet meghatározó épületek sokaságát eredményezte.

A hagyományos házak és a falukép határozza meg a település vidéki jellegét, az anyaghasználat és szerkezeti megoldások adják a hagyományos utcakép egységét.

A fa mellett a kő a helyi építés anyaga, valamint a jó minőségű agyag is rendelkezésre álló építőanyag.

Újabbban a helyhez semmiben nem kötődő épületek jelennek meg, figyelmen kívül hagyva a hagyományos faluszerkezetet, az építészeti hagyományokat.

A 20. század elején elkezdődött a telkek utcára merőleges darabolása a szigorú örökösödési szokásokat követve, a falu épített szövetének sűrűsödése napjainkra városias zsúfoltsággá változtatta a falukép jelentős részét.

2-3. ábra
Hagyományos
falukép,
archív fotó - Lókodi
Ifjúsági Alapítvány

Településkép-védelem – esettanulmány, Lókod

A kis falu már a '80-as évek végén elnéptelenedett. A faluban egy helyi szociális területen működő civilszervezet (LIA Alapítvány) Ifjúsági falut hoz létre a sérült és szociálisan hátrányos helyzetű gyermekek és fiatalok megsegítése.³ A program céljainak megvalósítása érdekében több hagyományos házat felújítanak, melyekben ifjúsági szállások kapnak helyet. Ezek mellett tanácsadó irodát, védett lakóotthont és védett műhelyeket hoznak létre.

A 2009-ben kezdődő átfogó restaurálási munka eredménye a falu 200 éves tájházának felújítása. A létrehozott infrastruktúrával lehetőség van körülbelül 65 gyermek és fiatalról gondoskodni. A projektek az önfenntartást célozzák meg a helyi munkalehetőségek megteremtésével.

4. ábra
Lókodi tájház,
archív fotó - Lókodi
Ifjúsági Alapítvány
5-6. ábra
saját fotó 2012. dec.

Kortárs irányzatok

Az elmúlt pár évben a székelyföldi építészetben egyre nagyobb hangsúlyt kapott az identitás kérdése, érték mentés, érték teremtés és nem utolsósorban az egyéni útkeresés, a saját hang megtalálása.

Az építészet egységességet nagymértékben a természeti-, táji és épített környezeti adottságok határozzák meg. Az értékek védelmének első lépése ezek felismerése, tudatosítása.

Több szakmai fórum is ezt a törekvést segíti elő. A faluképvédelmi programokkal párhuzamosan elindult egy székely-ház tervpályázat is, majd a Hargita megyei építészek kezdeményezésére 2010-ben egy nagyszabású, az elmúlt 20 évet felölelő kiállítást szerveztek meg. Ezek tanulságai beépülnek a mai építészetbe is.

Újabban a Brassói építész kamara éves szemléin mutatkozhat meg az az újfajta építészet, mely már a tudatos érték szemléleten és önazonosság mértékén alapul.

³ <http://www.lia-wolter.eu/>

Az **architectura 5** elnevezésű kiállítás-sorozat és építészeti verseny öt megye közös építészeti szemléje. Különböző kategóriák szerint lehet nevezni az elmúlt két év legkiválóbb építészeti megvalósításait Brassó, Kovászna, Hargita, Szeben és Vâlcea megyékből.⁴

A terveket és megvalósult alkotásokat bemutató vándorkiállítás rendre megtekinthető mind az öt megyeszékhelyen, változatos programokkal kísérvé, melyek témája: *az építészet helye a társadalomban*.⁵

Idén a lakóház kategóriában **András Alpár, Tövissi Zsolt és Lőrincz Barna** munkája nyert díjat, csíkbánkfalvi házukkal. A projektleírás szerint a házat a volt csűr helyére tervezték, és úgy alakították ki, hogy tökéletesen harmonizáljon az őt körülvevő kerttel.

Egy másik pályamű előzménye a székely-ház tervpályázat: Köllő Miklós saját családi házának átalakítási terve Gyergyócsomafalván.

7-9. ábra
a kiállítás és a két
pályamű plakátja

⁴ <http://architectura5.ro/>

⁵ Szervező: Romániai Építész Kamara; Brassó, Hargita, Kovászna, Szeben, Vâlcea megyei kirendeltségek

Irodalom:

Vukoszávlyev Zorán - Szentirmai Tamás: *Kortárs portugál építészet*, Terc, 2010

Furu Árpád: *Udvarhelyszék népi építésze*, Gloria, Kolozsvár, 2011

Padányi Gulyás Jenő: *A népépítészet jelentősége. Művészetbölcseleti tanulmány Adalékok a felső Dunántúl és Csallóköz népépítészetének megismeréséhez.*

A mérnöki továbbképző intézet kiadványai V. kötet, 8. füzet, Budapest, 1942

Internetes források:

http://www.6b.hu/Interju_Tovissi_Zsolt_erdelyi_epitessel

<http://eletmod.transindex.ro/?cikk=17210>

<http://adatbankcafe.adatbank.ro/?v=70#>

Folyóiratok:

A *deArhitectura* című, temesvári román nyelvű építészeti lap 35-ös lapszáma (3/2012): *Rural / Country*, melynek témája a vidéki kortárs építészet.